

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2018-2-60-17>
УДК 339.562

Рядно О.А.

доктор економічних наук,
професор кафедри прикладної математики
та інформатики,
Університет митної справи та фінансів

ДИНАМІКА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розглянуто стан та тенденції змін у зовнішньоекономічній діяльності в Дніпропетровській області в 2007–2017 рр. Особливу увагу приділено дослідженню структури імпорту та експорту товарів і послуг. Досліджена товарна та географічна структура експорту та імпорту, а також частка високотехнологічного та сировинного експорту у загальному експорті. Проведено емпіричну оцінку еластичності валового внутрішнього продукту щодо експорту та імпорту за період 2009–2017 рр.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, диверсифікація.

Рассмотрено состояние и тенденции изменений во внешнеэкономической деятельности Днепропетровской области в 2007–2017 гг. Особое внимание уделено исследованию структуры импорта и экспорта товаров и услуг. Исследована товарная и географическая структура экспорта и импорта, а также часть высокотехнологического и сырьевого экспорта в общем экспорте. Проведено эмпирическую оценку эластичности валового внутреннего продукта по экспорту и импорту за период 2009–2017 гг.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, импорт, диверсификация.

Riadno O.A. THE DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN PRIDNIPROVSKIY REGION

An analysis of the state and trends of changes in foreign economic activity is a significant component in making managerial decisions and making adjustments to the economic policies of any country. The complex political and economic conditions in which the Ukrainian economy develops have revealed systemic problems accumulated in previous years that hinder the growth of the gross domestic product, namely: high level of import dependence and technological lagging of the production-technological complex; high level of commodity concentration of export-import operations; deformation of the commodity structure of export and import. The article analyzes the modern sphere of foreign trade of the Dnipropetrovsk region. In particular, the main indicators of foreign trade of the region in 2007–2017 are considered. Particular attention is paid to studying the general structure of foreign trade and a detailed analysis of the structure of import and export of goods and services. The commodity and geographic structure of exports and imports, as well as the share of high-tech and raw-material exports in total exports are considered. To analyze the state of foreign economic activity in the region, an econometric model was constructed, based on the dependence of Cobb-Douglas on the volume of the gross regional product from the volumes of import and export of goods and services. In the volume of export-import operations of the region in 2017, the lion's share belongs to trade in goods. Transport services and services in the field of telecommunications, computer and information services prevail in the structure of export of services in the region, and in the structure of imports, business services, as well as royalties and other services related to the use of intellectual property. The article carries out analysis of the necessity of practical steps in developing measures to stimulate the export of goods, restructure the regional economy in order to increase technological exports and the share of high-tech goods and services in compliance with the requirements of international quality standards.

Key words: foreign economic activity, export, import, diversification.

Успішний розвиток зовнішньоекономічної сфери є одним з головних чинників конкурентоспроможності національної економіки.

Дніпропетровська область робить значний внесок в економіку України, її внесок до загального обсягу ВРП України у 2016 р. ста-

новив 10,2%. Зовнішньоторговельні товарні операції Дніпропетровської області у 2017 рр. проводилися з партнерами зі 158 країн світу. Обсяг зовнішнього торговельного обігу області в досліджуваній період змінювався в межах 10–18 млрд дол. США.

Постановка проблеми. Аналіз стану та тенденцій змін у зовнішньоекономічній діяльності є вагомим складником під час прийняття управлінських рішень і внесення коректив в економічну політику будь-якої країни. Складні політично-економічні умови, в яких розвивається економіка України, виявили накопичені за попередні роки проблеми системного характеру, що гальмують зростання валового внутрішнього продукту, такі як високий рівень імпортозалежності та технологічне відставання виробничо-технологічного комплексу; високий рівень товарної концентрації експортно-імпортних операцій; деформації товарної структури експорту та імпорту [1–5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження зовнішньоекономічної діяльності України та її окремих складників відображені в працях багатьох дослідників, зокрема В.Г. Андрійчука, І.В. Бурковського, А.А. Васильєва, Д.Ю. Венцовського, С.М. Кваші, В.В. Клімчика, Ю.Г. Козака, А.А. Мазаракі, Ю.В. Цюмика та ін.

Складність і неоднозначність соціально-економічних процесів, що відбуваються нині в Україні, вимагає їхнього глибокого вивчення із застосуванням економіко-математичних методів [6, 7 та ін.].

Н. Калюжною [8] проведено детальний аналіз використання вітчизняними вченими різних підходів/методів до аналізу та прогнозування різних аспектів зовнішньої торгівлі України. У цій праці всі методи та підходи розподілено на дві категорії: неформалізовані (якісні) та формалізовані (кількісні). Автор віддає перевагу формалізованим методам, що придатні для отримання довгострокових прогнозів, але нестабільність сучасних економічних та геополітичних умов дає змогу вважати перспективним напрямом

розроблення стохастичної моделі зовнішньої торгівлі України. У роботах [9–12] проведено аналіз стану міжнародної торгівлі в регіонах України за 2014–2015 рр.

Метою статті є аналіз тенденцій зовнішньоторговельної діяльності Дніпропетровської області, зокрема еластичності валового внутрішнього продукту щодо експорту та імпорту за період 2009–2017 рр.

Виклад основного матеріалу. У 2017р. експорт товарів становив 7052,9 млн дол. США, імпорт – 4631,7 млн дол. Порівняно з 2016 р. експорт збільшився на 20,3%, імпорт – на 32,7%. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 2421,2 млн дол. Коефіцієнт покриття експортом імпорту дорівнював 1,5.

У 2017 р. експорт послуг області становив 130,1 млн дол. США, імпорт – 255,6 млн дол. Порівняно з 2016 р. експорт скоротився на 25,9%, імпорт – на 18,8%. Від’ємне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 125,5 млн дол. Коефіцієнт покриття експортом імпорту дорівнював 0,5.

Суттєві коливання у вартісних показниках імпорту та особливо експорту товарів і послуг свідчать про негативні тенденції зовнішньоекономічної діяльності (табл. 1).

Після фінансово-економічної кризи 2008 р. товарообіг області зменшився більш ніж удвічі в 2009 р. Далі чотири роки йде стабільний період товарообігу, потім – різке падіння (2014–2016 рр.) до мінімального значення за останні 10 років – 9,8 млрд дол. США. У 2017 р. за рахунок збільшення експорту й особливо імпорту обсяг товарообігу зріс на 23,5%.

Розраховані значення (табл. 2) зовнішньоторговельної квоти, що є індикатором інтенсивності міжнародних торговельних зв’язків, свідчать про значний рівень відкритості економіки області. З одного боку, це є свідченням активної взаємодії зі світовим ринком на засадах міжнародного поділу праці, з іншого боку – високий рівень відкритості економіки області свідчить про її значну залежність від екзогенних чинників, пов’язаних із коливаннями на зовнішніх ринках.

Таблиця 1

**Динаміка зовнішньоторговельних операцій
Дніпропетровської області за період 2007–2017 рр.**

Рік	Товарообіг, млрд дол. США	Експорт товарів та послуг, млн дол.	У % до попереднього року	Імпорт товарів та послуг, млн дол.	У % до попереднього року
2007	15,8	10063	139,0	5734	148,0
2008	23,0	13623	135,4	9429	164,4
2009	10,0	5568	40,9	4434	47,0
2010	14,6	8368	150,3	6276	141,5
2011	17,9	10758	128,6	7188	114,5
2012	17,5	10518	97,8	6969	97,0
2013	16,8	10338	98,3	5861	84,1
2014	14,1	9141	88,4	5005	85,4
2015	10,3	6682	73,1	3674	73,4
2016	9,8	6032	90,3	3793	103,2
2017	12,1	7183	119,1	4887	128,8

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [13]

Таблиця 2

**Динаміка зовнішньоторговельного сальдо, експортної, імпортної
та зовнішньоторговельної квот Дніпропетровської області за період 2007–2016 рр.**

Роки	Сальдо зовнішньої торгівлі, млн дол. США	Експортна квота, %	Імпортна квота, %	Зовнішньоторговельна квота, %
2007	4329	71,4	40,7	112,1
2008	4194	68,6	47,5	116,1
2009	1134	46,5	37,0	83,5
2010	2092	57,1	42,8	99,9
2011	3570	62,0	41,2	103,2
2012	3549	57,3	38,0	95,3
2013	4477	53,7	30,4	84,1
2014	4136	61,6	33,7	95,3
2015	3008	92,5	50,8	143,3
2016	2239	98,2	61,7	159,9

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [13]

В обсязі експортно-імпортних операцій області лівова частка належить торгівлі товарами. Так, частка товарів у загальному експорті перевищує 98%, а в імпорті становить близько 95%. За період 2006–2017 рр. вартісний обсяг експорту товарів змінюється в межах 7–12 млрд дол. США і дорівнює у 2017 р. 7,05 млрд дол. США, а обсяг послуг за цей період збільшився в 1,25 раза.

Варто зазначити, що якщо у структурі експорту послуг у 2017 р. в області переважають транспортні послуги (понад 31%) та послуги

у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (близько 30%), то у структурі імпорту – ділові послуги (понад 30%), а також роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (понад 28%).

Зовнішня торгівля послугами у 2017 р. мала від'ємне значення сальдо. Значною мірою це зумовлено динамікою зростання імпорту роялті та інших послуг, пов'язаних із використанням інтелектуальної власності (близько 500%) та ділових послуг (117,4%).

Нестабільність зовнішньоторговельної сфери області значною мірою зумовлена посиленням диспропорцій товарної структури експорту товарів. У табл. 3 приведені товарні групи, що входили до першої десятки за обсягом експорту в період 2007–2017 рр. На протязі 2008–2017 рр. лідери експорту практично не змінювалися: поза конкуренцією всі роки є металопродукція та мінеральні продукти. Серед 10 основних експортних статей товарів до технологічних належать лише дві: XVI – Механічне обладнання, машини та механізми, електрообладнання; XVII – Транспортні засоби та шляхове обладнання. І якщо на протязі 2007–2013 рр. ці експортні групи товарів входили в лідери, то на протязі 2015–2017 рр. «Транспортні засоби та шляхове обладнання» були на п'ятій позиції, а «Механічне обладнання, машини та механізми, електрообладнання» з восьмої позиції на протязі 2014–2016 рр. у 2017 р. наростило експорт порівняно з 2016 р. майже на 40% і вийшло на шосту позицію.

Зміна геополітичного вектору розвитку України впливає і на географічну структуру зовнішньої торгівлі області (рис. 1–4).

З рис. 1 видно, що якщо у 2013 р. обсяг експорту в країни СНД був більшим у понад два рази, ніж у країни ЄС, то у 2017 р. картина змінилася на протилежну.

Спадає експорт товарів і в країни Азії та Африки. Невеликою залишається і частка країн Америки.

Ліва частина експорту послуг області постійно зростає і належить країнам ЄС (до 43%) (рис. 2). Значними (до 23%) є і обсяги експорту послуг в країни Америки та СНД. Необхідно нарощувати експорт послуг в країни Азії та Африки.

Імпорт товарів із країн Азії значно перевищує обсяги імпорту товарів із країн Америки та Африки (у понад два рази) (рис. 3). Водночас частка імпорту товарів з країн Азії в два рази менша від частки імпорту з країн СНД та ЄС.

Постійно зростає імпорт послуг з країн Америки (від 51% до 75%), тоді як з країн інших регіонів світу імпорт послуг не перевищує 10% (рис. 4).

У табл. 4 приведено макроекономічні показники Дніпропетровської області за 2005–2016 рр. Валовий регіональний продукт

Таблиця 3

Основні 10 позицій експорту Дніпропетровської області, 2007–2017 рр.

Роки	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2007	XV	XVI	V	VI	XVII	IV	II	III	XI	VII
2008	XV	V	XVII	XVI	VI	IV	VII	X	II	XI
2009	XV	V	XVII	XVI	VI	X	II	VII	III	IV
2010	XV	V	XVII	XVI	VI	X	II	VII	III	IV
2011	XV	V	XVII	VI	XVI	X	II	IV	VII	III
2012	XV	V	XVII	XVI	VI	X	III	IV	VII	II
2013	XV	V	XVII	VI	XVI	X	III	IV	II	VII
2014	XV	V	VI	XVII	III	X	IV	XVI	VII	XIII
2015	XV	V	VI	III	XVII	IV	II	XVI	X	VII
2016	XV	V	III	VI	XVII	IV	II	XVI	X	VII
2017	XV	V	III	VI	XVII	XVI	II	IV	X	VII

Примітки: II – Продукти рослинного походження; III – Жири та олії тваринного або рослинного походження; IV – Готові харчові продукти; V – Мінеральні продукти; VI – Продукція хімічної промисловості; VII – Полімерні матеріали, пластмаси та каучук; X – Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів; XI – Текстиль; XIII – Вироби з каменю, гіпсу, цементу; XV – Недорогоцінні метали та вироби з них; XVI – Механічне обладнання, машини та механізми, електрообладнання; XVII – Транспортні засоби та шляхове обладнання.

У таблиці жовтим кольором виділено групи експорту з вищим рівнем технологічності.

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [13]

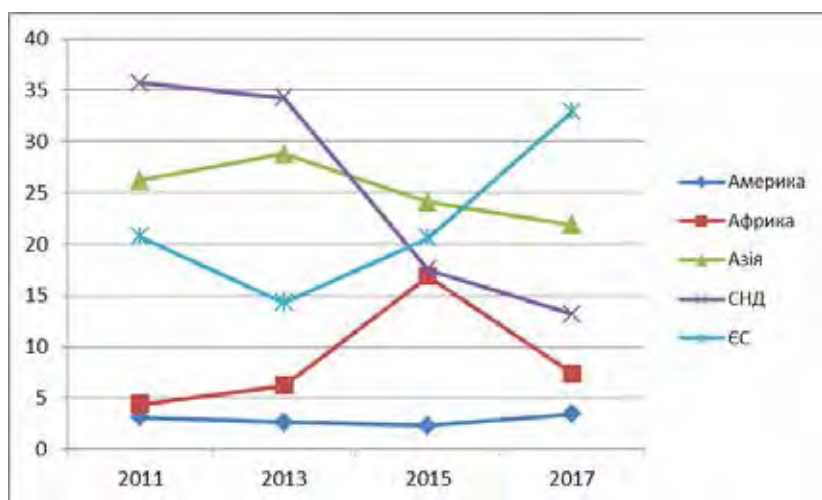

Рис. 1. Динаміка географічної структури експорту товарів Дніпропетровської області, %

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [13]

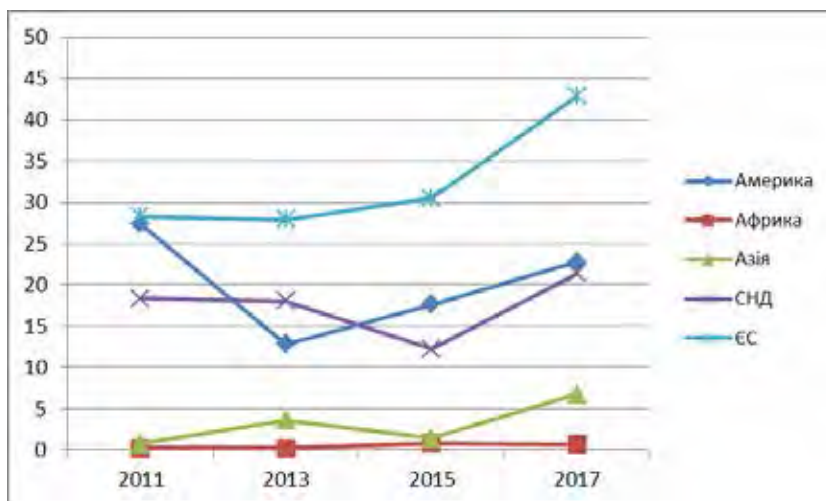

Рис. 2. Динаміка географічної структури експорту послуг Дніпропетровської області, %

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [13]

(ВРП) є одним із найважливіших показників розвитку економіки регіону, який характеризує кінцевий результат виробничої діяльності економічних одиниць-резидентів у сфері

виробництва. Протягом 2005–2016 рр. показники обсягу ВРП у фактичних цінах мали тенденцію до зростання (за винятком 2009 року), але кризи 2008 та 2014 років і високий рівень

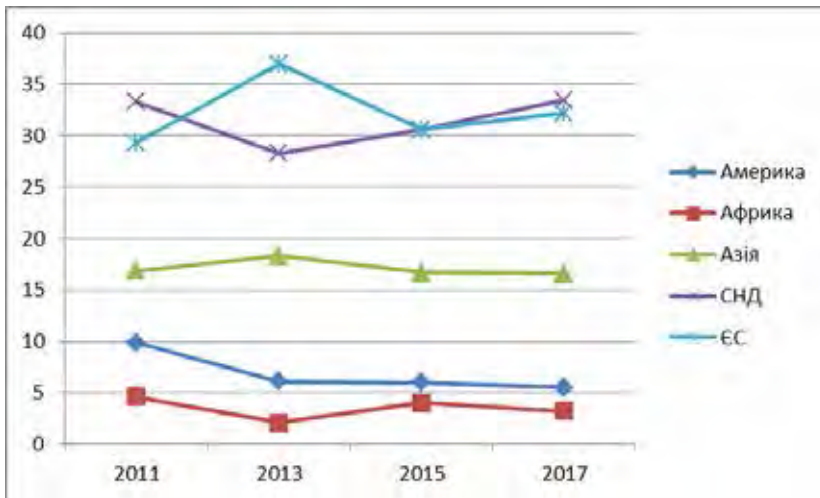

Рис. 3. Динаміка географічної структури імпорту товарів Дніпропетровської області, %

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [13]

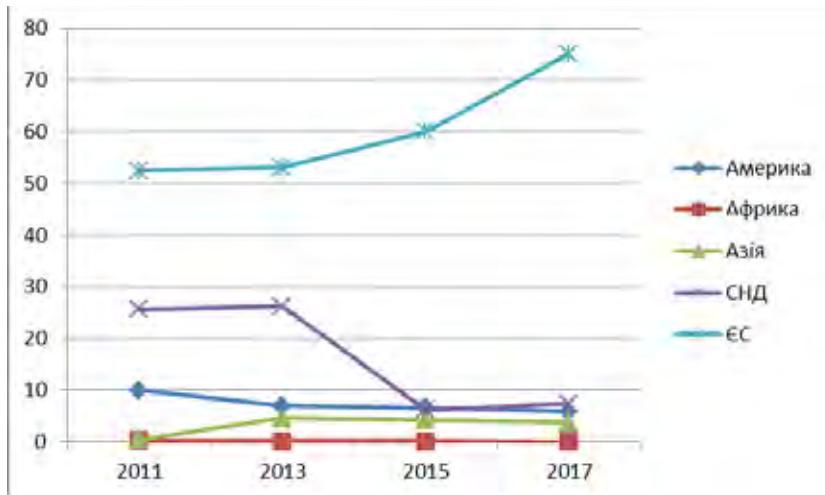

Рис. 4. Динаміка географічної структури імпорту послуг Дніпропетровської області, %

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [13]

залежності експортно орієнтованих галузей області від кон'юнктурних коливань на світових ринках привели до спаду економіки та зовнішньоекономічної діяльності.

Для аналізу стану зовнішньоекономічної діяльності в регіоні (2009–2016 рр.) побудовано економетричну модель типу Кобба – Дугласа залежності обсягу валового регіо-

Динаміка макроекономічних показників Дніпропетровської області

Роки	ВРП, млн грн.	Експорт товарів та послуг, млн дол.	Імпорт товарів та послуг, млн дол.
2005	41227	6108	2877
2006	52347	7238	3873
2007	71173	10063	5734
2008	104687	13623	9429
2009	93331	5568	4434
2010	116136	8368	6276
2011	140020	10758	7188
2012	147970	10518	6969
2013	152905	10338	5861
2014	176540	9141	5005
2015	215206	6682	3630
2016	244478	6032	3793

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [13]

нального продукту (z , млн грн.) від обсягів імпорту (I , млн дол. США) та експорту (E , млн дол. США) товарів і послуг у вигляді:

$$z = a_0 I^{a_1} E^{a_2} . \quad (1)$$

Параметри a_1 та a_2 виражають еластичність рівня валового регіонального продукту стосовно факторів I та E , тобто показують відносний приріст валового регіонального продукту (у відсотках), пов'язаний з відносним приростом обсягів імпорту та експорту. Так, $a_0 = 1760626$ $a_1 = -1,90$ $a_2 = 1,55$. Розрахунки показують, що отримане рівняння є адекватним фактичним даним спостережень, оскільки $F_{розр}(5,58) > F_{табл}(3,78)$ зі статистично значущими параметрами за 10%-го рівня значущості. Коефіцієнт детермінації

дорівнює 0,69, що свідчить про певну залежність величини валового регіонального продукту від обсягів імпорту та експорту товарів та послуг. Середньоквадратичне відхилення розрахункових і фактичних даних не перевищує 6%.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведений аналіз показує необхідність здійснення практичних кроків у напрямі розроблення заходів щодо стимулювання експорту товарів, реструктуризації регіональної економіки з метою нарощування технологічного експорту та збільшення частки високотехнологічних товарів і послуг із дотриманням вимог міжнародних стандартів якості.

Список використаних джерел:

1. Власюк Т.О. Стан і тенденції зовнішньоторговельної діяльності України: виклики для економічної безпеки та способи їх подолання / Т.О. Власюк // Стратегічні пріоритети. 2015. 4 (37). С. 48–58.
2. Реальний сектор економіки України: пріоритети розвитку в умовах зміни вектора економічної безпеки: аналіт.доп. / [Собкевич О.В., Шевченко О.В., Михайличенко К.М., Русан В.М., Белашов Є.В. та ін.]. К.: НІСД, 2017. с. 40.
3. Кисельова О.М. Структурні особливості зовнішньоекономічної діяльності України / О.М. Кисельова // Економіка і прогнозування. 2012. № 4. С. 93–101.
4. Мельник Т. Імпортозаміщення в Україні: масштаби та тенденції / Т. Мельник, К. Пугачевська // Вісн. Київ.нац.торг.-екон. ун-ту. 2014. № 4 (96). С. 5–19.
5. Білорус О.Г. Стратегічні імперативи адаптації та трансформації зовнішньоторговельної діяльності України в умовах європейської інтеграції / О.Г. Білорус, О.В. Гаврилук // Економіка України. 2015. № 11. С. 4–15.

6. Черкас Н.І. Вплив обмінного курсу та імпорту на динаміку структури експорту України / Н.І. Черкас // *Методи і моделі прогнозування*. 2013. № 2. С. 128–139.
7. Іллюша С.Н. Оцінка динаміки імпорту при довгостроковому прогнозуванні макропоказників / С.Н. Іллюша, О.А. Герасімова // *Економіка і прогнозування*. 2012. № 1. С. 65–74.
8. Калюжна Н. Зовнішня торгівля України: методологія дослідження / Н. Калюжна // *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 1. С. 16–31.
9. Криворучко М.Ю. Ресурсна орієнтованість експорту та імпорту як фактор соціально-економічного розвитку регіонів України / М.Ю. Криворучко // *Бізнес Інформ*. 2015. № 9. С. 112–122.
10. Лапшин В.І. Стан зовнішньої торгівлі в регіонах України / В.І. Лапшин, В.М. Кузніченко, Ю.С. Овчаренко // *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 2. С. 255–267.
11. Лапшин В.І. Зовнішньоторговельна діяльність регіонів України / В.І. Лапшин, В.М. Кузніченко // *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 2. С. 54–63.
12. Riadno O. The development of foreign economic activity in Pridneprovskiy region / O. Riadno // *Сучасні тенденції розвитку світової економіки: збірник матеріалів УІІ Міжнародної науково-практичної конференції, 20 травня 2016*. Харків: ХНАДУ, 2016. С. 18–19.
13. Статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>